

ВАЛЮТА ҚИММАТЛИКЛАРИНИ НОҚОНУНИЙ ОЛИБ ЧИҚИБ КЕТИЛИШИГА ҚАРШИ КУРАШИШДА ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ТАДБИРЛАРИНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ – ДОЛЗАРБ ВАЗИФА !!!

Гафуров Фарход Рашидович

Ўзбекистон Республикаси

Божхона институти катта ўқитувчиси

Телефон: +99 890-318-51-92

E-mail: fedya90.ivanov@mail.ru

Abstract. To date, there are known cases of illegal export of foreign currency from the Republic of Uzbekistan to foreign countries. The continuation of this negative trend will lead to an increase and increase in the smuggling of foreign currency from the Republic of Uzbekistan, as well as a violation of the monetary policy of Uzbekistan. Therefore, the fight against smuggling of foreign currency from the Republic of Uzbekistan to foreign countries remains an urgent task. Based on the foregoing, this scientific article describes in detail the proposals for preventing the illegal export of foreign currency from the Republic of Uzbekistan, for improving the organizational and legal basis of operational-search measures to combat illegal export of foreign currency from the Republic of Uzbekistan.

Key words: operational-search activity, operational-search activities, operational officer, operational analysis, currency, currency values, foreign economic activity, illegal export, cryptocurrency, foreign countries.

Аннотация. Бугунги кунда Ўзбекистон Республикасидан хорижий давлатларга ноқонуний равишда валюта пул маблағларини олиб чиқиб кетиш ҳолатлари учрамоқда. Бу салбий тенденциянинг давом этиши Ўзбекистон Республикасидан ноқонуний равишда валюта қимматликларини хорижий давлатларга олиб чиқиб кетишнинг авж олишига ва кўпайишига ҳамда Ўзбекистон валюта сийсатининг издан чиқишига олиб келади. Шу боис, валюта қимматликларининг Ўзбекистон Республикасидан ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиб кетилишига қарши кураш долзарб вазифа бўлиб қолмоқда. Юқоридагиларга асосан, мазкур илмий мақолада валюта қимматликларининг Ўзбекистон Республикасидан ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиб кетилишини олдини олиш, Ўзбекистон Республикасидан ноқонуний равишда валюта қимматликларини хорижий давлатларга олиб чиқиб кетишга қарши курашда тезкор-қидирув тадбирларининг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш бўйича таклифлар батафсил ёритиб берилди.

Калит сўзлар: тезкор-қидирув фаолияти, тезкор-қидирув тадбирлари, тезкор ходимлар, тезкор таҳлил, валюта, валюта қимматликлари, электрон валюта, ноқонуний олиб чиқиш, ташқи иқтисодий фаолият, крипто-валюта, хорижий давлатлар.

Аннотация. На сегодняшний день, известны случаи незаконного вывоза иностранной валюты из Республики Узбекистан в зарубежные страны. Продолжение этой негативной тенденции приведет к росту и увеличению контрабанды иностранной валюты из Республики Узбекистан, а также нарушению денежно-кредитной политики Узбекистана. Поэтому борьба с контрабандой иностранной валюты из Республики Узбекистан в зарубежные страны остается актуальной задачей. На основании вышеизложенного в данной научной статье подробно описаны предложения по предотвращению незаконного вывоза иностранной валюты из Республики Узбекистан, по совершенствованию организационно-правовой основы

оперативно-розыскных мероприятий по борьбе с незаконным вывозом иностранной валюты из Республики Узбекистан.

Ключевые слова. оперативно-розыскная деятельность, оперативно-розыскная мероприятия, оперативный сотрудник, оперативный анализ, валюта, валютные ценности, внешнеэкономическая деятельность, незаконный вывоз, криптовалюта, зарубежные страны.

Асосий қисм.

Ҳозирги кунда Ўзбекистон Республикасининг иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш мақсадида валюта қимматликларининг божхона чегараси орқали олиб кирилиши ва олиб чиқилиши меъёрий ҳужжатлар билан тартибга солинган ва чекловлар ўрнатилган. Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг “Валютани тартибга солиш тўғрисида”ги Қонунига асосан, **валюта қимматликлари** — деганда, чет эл валютаси, номинали чет эл валютасида ифодаланган қимматли қоғозлар ва тўлов ҳужжатлари, норезидентлар томонидан чиқарилган, номиналга эга бўлмаган қимматли қоғозлар, соф куйма олтин тушунилади. [1, Б.- 2] Мазкур Қонунга мувофиқ, бугунги кунда жисмоний шахслар томонидан Ўзбекистон Республикасининг нақд валютасини ва чет эл нақд валютасини Ўзбекистон Республикасига олиб кириш **чекловларсиз** амалга оширилади. [2, Б.-9] Шунингдек, жисмоний шахслар томонидан Ўзбекистон Республикасининг нақд валютасини ва чет эл нақд валютасини Ўзбекистон Республикасидан ташқарига олиб чиқиш **юз миллион сўм эквивалентдан ортиқ бўлмаган суммада** амалга оширилади. Нақд валютани белгиланган эквивалентдан ортиқ суммада олиб чиқиш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган тартибга мувофиқ амалга оширилиши кўрсатилган. [3, Б.9]

Аммо мавжуд маълумотлар таҳлили бугунги кунда валюта қимматликларини ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиб кетиш ҳолатлари содир этилаётганлигидан далолат бермоқда.

Жумладан, 2017 йилда 607 та ҳолатда 3 млрд. сўмлик, 2018 йилда 144 та ҳолатда 5 млрд. сўмлик, 2019 йилда 242 та ҳолатда 13 млрд. сўмлик, 2020 йилда 2 млрд. 430 млн. сўмлик нақд хорижий валюта пул маблағларининг ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиб кетилишини олди олинган. *(2020 йилда валюта қимматликларини ноқонуний олиб чиқиш камайганлигига сабаб 2020 йилда жаҳонда юз берган пандемия туфайли чегара божхона постлари фаолияти тўхтатилган)* [4, Б.1-2] Шу боис, Ўзбекистон Республикасининг ташқи иқтисодий фаолияти билан боғлиқ иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш йўналишида валюта қимматликларини ноқонуний олиб чиқиб кетилишига қарши курашда тезкор-қидирув тадбирларининг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш долзарб аҳамият касб этмоқда.

Хусусан, бугунги кунда валюта қимматликларининг ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиб кетилишига қарши курашиш йўналишида 2012 йил 25 декабрда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги қонунининг 14-моддасига асосан, 16 та тезкор-қидирув тадбирларини ўтказиш белгиланган. Шунингдек, мазкур тезкор-қидирув тадбирлари валюта қимматликларининг ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиб кетиш билан боғлиқ маъмурий ҳуқуқбузарликлар ва жиноятларнинг куйидаги турли жиҳатлари тўғрисидаги маълумотларни йиғиш, аниқлаш ва фош этишда қўлланилмоқда:

- **сўров** – бу тадбир валюта қимматликларини ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиш билан шуғулланаётган жисмоний ва юридик шахслар, фактлар ва

ҳолатлар тўғрисидаги маълумотларни билган ёки билиши мумкин бўлган шахс билан бевосита мулоқотда бўлиш жараёнида ахборот олишда;

- **маълумотлар тўплаш – тадбири эса**, ҳужжатларни, материалларни, маълумотлар базаларини ўрганиш, шунингдек сўровномалар юбориш орқали валюта қимматликларини ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиш билан шуғулланаётган жисмоний ва юридик шахслар, фактлар ва ҳолатлар ҳақида аҳамиятга эга бўлган ахборотни, шу жумладан банк сирини ташкил этувчи маълумотларни олишда;

- **қиёсий текширув учун намуналар йиғиш – тадбири** ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиладиган валюта қимматликларини келгусида қиёсий текшириш учун олишда;

- **текшириш учун харид қилиш – тадбири** ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиладиган валюта қимматликларини ҳақ эвазига харид қилишда;

- **назорат остида олиш – тадбири** ёлғондан битим тузишда, яъни валюта қимматликларини ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиш билан боғлиқ қонунчилик бузилиши фактини аниқлаш ва ҳужжатлаштириш учун, валюта қимматликларини ваунга алоқадор бошқа предметларни истеъмол қилиш ёки сотиш мақсадини кўзламасдан олишда;

- **предметларни ва ҳужжатларни текшириш** – тадбири ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиладиган валюта қимматликларини ва ноқонуний валюта операцияларига оид ҳужжатларни ўрганиш учун зарур илмий, техникавий ва бошқа махсус билимларга эга бўлган мутахассисларни жалб этишда;

- **тезкор кузатув – тадбири эса** валюта қимматликларини ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиш билан боғлиқ қонунчилик бузилиши фактлари ҳақида аҳамиятга эга бўлган ахборотни олиш мақсадида шахсларнинг ҳаракатларини, ҳодисаларни ва жараёнларни бевосита ёки билвосита (техник воситалардан фойдаланган ҳолда) ношкора кузатиш ва қайд этишда;

- **шахснинг айнанлигини аниқлаш – тадбири** валюта қимматликларини ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиш билан боғлиқ ҳуқуқбузарлик ва жиноятларни содир этган ёки содир этаётган шахсларни ҳамда ушбу йўналишдаги жиноятларни содир этиб, кидирувда бўлган шахсларнинг шахсини идентификация қилиш ёхуд хусусий белгилари асосида аниқлашда;

- **турар жойларни ва бошқа жойларни, биноларни, иншоотларни, жойнинг участкаларини, техник ва транспорт воситаларини текшириш – тадбири эса** валюта қимматликларини ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиш билан боғлиқ ҳуқуқбузарлик ва жиноятларни содир этган ёки содир этаётган шахслар, фактлар ҳамда ҳолатларни аниқлаш мақсадида турар жойларни ва бошқа жойларни, биноларни, иншоотларни, жойнинг участкаларини, компьютерларни, алоқа қурилмаларини ва транспорт воситаларини бевосита ёки билвосита (техник воситалардан фойдаланган ҳолда) кўздан кечириш ҳамда ўрганишда;

- **почта, курьерлик жўнатмалари ва телеграф хабарларини назорат қилиш – тадбири эса** валюта қимматликларини ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиш билан боғлиқ ҳуқуқбузарлик ва жиноятлар тўғрисида аҳамиятга эга бўлган ахборотни олиш мақсадида почта, курьерлик жўнатмалари ҳамда телеграф хат-хабарларини ношкора танлаб олиш ва ўрганишда;

- **телефонлар ва бошқа телекоммуникация қурилмалари орқали олиб бориладиган сўзлашувларни эшитиб туриш, улар орқали узатиладиган ахборотни олиш – тадбири**

валюта қимматликларини ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиш билан боғлиқ ҳуқуқбузарлик ва жиноятларни содир этган ёки содир этаётган шахслар, фактлар ҳамда ҳолатлар тўғрисида аҳамиятга эга бўлган ахборотни олиш мақсадида махсус техник воситалардан фойдаланган ҳолда олиб бориладиган сўзлашувларни, шу жумладан узатиладиган матнли, график ва мультимедиа ахборотини ноошкора эшитиб туриш, тутиб қолиш ва қайд этишда;

абонентлар ёки абонент қурилмалари ўртасидаги боғланишлар тўғрисида ахборот олиш – тадбири эса валюта қимматликларини ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиш билан боғлиқ ҳуқуқбузарлик ва жиноятларни содир этган ёки содир этаётган шахслар, фактлар ҳамда ҳолатлар тўғрисида аҳамиятга эга бўлган ахборотни олиш мақсадида абонентлар ёки абонент қурилмалари (фойдаланиладиган асбоб-ускуна) ўртасидаги боғланишлар санаси, вақти, давомийлиги тўғрисида ахборот ва бошқа маълумотларни ноошкора олишда;

- **тезкор киритиш – тадбири** валюта қимматликларини ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиш билан боғлиқ ҳуқуқбузарлик ва жиноятларни содир этган ёки содир этаётган шахслар, фактлар ҳамда ҳолатлар тўғрисида аҳамиятга эга бўлган ахборотни олиш мақсадида тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи орган ходимини ёки махфийлик асосида кўмаклашувчи шахсни жиноий-криминоген муҳитга ёки тезкор аҳамиятга эга бўлган объектга киритишда;

- **назорат остида етказиб бериш - тадбири валюта қимматликларини** ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиш билан боғлиқ ҳуқуқбузарлик ва жиноятларнинг объекти, предмети ва қуроли бўлган товарлар, валюта қимматликлари, моддалар ва бошқа предметлар олиб ўтилишини (ташилишини, жўнатилишини, топширилишини) ноошкора назорат қилишда;

- **ниқобланган операция** – тадбири эса валюта қимматликларини ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиш билан боғлиқ ҳуқуқбузарлик ва жиноятларни содир этган ёки содир этаётган шахслар, фактлар ҳамда ҳолатлар тўғрисида аҳамиятга эга бўлган ахборотни олиш ва жиноий фаолиятни фож этиш мақсадида жиноий-криминоген муҳитга ёки тезкор аҳамиятга эга бўлган объектга киритилган шахснинг имкониятларидан ноошкора фойдаланишда;

- **тезкор эксперимент – тадбири эса** валюта қимматликларини ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиш билан боғлиқ ҳуқуқбузарлик ва жиноятларни содир этган ёки содир этаётган шахслар, фактлар ҳамда ҳолатлар тўғрисида аҳамиятга эга бўлган ахборотни олиш, аниқлаш ва жиноий фаолиятни фож этиш мақсадида тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи орган томонидан тўлиқ бошқариладиган ва назорат қилинадиган шароитни муайян ҳодисани қайтадан тиклаш йўли билан сунъий равишда вужудга келтиришда қўлланилмоқда. [5, Б.5-6]

Шунингдек, таҳлиллар шуни кўрсатмоқдаки, бугунги кунда Ўзбекистон Республикасидан валюта қимматликларини ноқонуний олиб чиқиб кетилишига қарши курашда тезкор-қидирув тадбирларининг ташкилий – ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш зарурати вужудга келган.

Биринчидан, валюта қимматликларини Ўзбекистон Республикасидан ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиб кетиш ҳолатларини аниқлашда қўлланиладиган тезкор-қидирув тадбирларини ўтказишда Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги Қонунининг ”Тезкор-қидирув тадбирларини ўтказиш шартлари” номли 16-моддасида фуқароларнинг турар жой дахлсизлиги, ёзишмалар, телефон орқали

сўзлашувлар ва бошқа сўзлашувлар, алоқа тармоқлари орқали узатиладиган почта, курьерлик жўнатмалари ва телеграф хабарлари сир сақланиши ҳуқуқларини чекловчи, шунингдек абонентлар ёки абонент қурилмалари ўртасидаги боғланишлар тўғрисида ахборот олишга қаратилган тезкор-қидирув тадбирларининг ўтказилишига прокурор санкцияси асосида йўл қўйилиши белгиланган. Бу шуни англатадики, айбловни ҳимоя қилувчи давлат органи, яъни прокуратура томонидан инсон ҳуқуқларини чекловчи тезкор-қидирув тадбирларини ўтказишга рухсат беришга олиб келади. Бу ҳолат теговга қадар текширув, тергов ва суд жараёнларида далилларнинг мақбуллигига шубҳа уйғотади. Чунки, бугунги кунда Ўзбекистон Республикасида суд-ҳуқуқ соҳасида амалга оширилаётган ислохотлар натижаларига кўра, инсон ҳуқуқларига риоя қилинишини таъминловчи давлат органи сифатида қонунчиликда судлар эътироф этилмоқда.

Мисол тариқасида айтганда, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 10 августда қабул қилинган “Суд-тергов фаолиятида шахснинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш кафолатларини янада кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6041-сон Фармонида асосан, тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органлар ходимлари томонидан гумон қилинувчи, айбланувчи ёки судланувчидан ариза, тушунтириш ёки кўрсатувлар олишни мазкур жиноят иши юритувида бўлган суриштирувчи, терговчи, прокурор ёки **судьянинг ёзма рухсатига асосан** ва фақат ҳимоячи иштирокида амалга ошириш (белгиланган тартибда ҳимоячидан воз кечилган ҳоллар бундан мустасно) тартиби ўрнатилди.

Шунингдек, мазкур Фармонга асосан, терговга қадар текширув, суриштирув ва дастлабки тергов органлари ходимлари томонидан шахсни ғайриқонуний ҳаракатлар содир этишга ундаш ва бундай ундаш оқибатида содир этилган жиноят учун уни айблаш. Бунда, тезкор-қидирув тадбирлари натижалари фақат улар қонун талабларига асосан олинган ва шахсда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимлари ёки тезкор тадбирда иштирок этган бошқа шахсларнинг ҳаракатларига боғлиқ бўлмаган ҳолда жиноят содир этиш учун шаклланган қасд мавжуд бўлгандагина **суд ҳукмида** далил сифатида тан олиниши мумкинлиги белгиланди.

Бу шундан далолат берадики, Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги Қонунининг ”Тезкор-қидирув тадбирларини ўтказиш шартлари” номли 16-моддасида фуқароларнинг турар жой дахлсизлиги, ёзишмалар, телефон орқали сўзлашувлар ва бошқа сўзлашувлар, алоқа тармоқлари орқали узатиладиган почта, курьерлик жўнатмалари ва телеграф хабарлари сир сақланиши ҳуқуқларини чекловчи, шунингдек абонентлар ёки абонент қурилмалари ўртасидаги боғланишлар тўғрисида ахборот олишга қаратилган тезкор-қидирув тадбирларининг ўтказилишига суд санкцияси асосида йўл қўйилишини белгилашни тақазо этмоқда. Яъни валюта қимматликларини Ўзбекистон Республикасидан ноқонуний равишда олиб чиқиб кетиш ҳолатларини аниқлашда суд санкцияси асосида ўтказиладиган тезкор-қидирув тадбирлари натижасида аниқланган маъмурий ва жиноий ишларда далилларнинг мақбуллиги ошади. [6, Б-7-8]

Иккинчидан, валюта қимматликларини Ўзбекистон Республикасидан ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиб кетилишига қарши кураш фаолиятида қўлланиладиган, Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги Қонунининг 14-моддасида кўрсатилган **“Телефонлар ва бошқа телекоммуникация қурилмалари орқали олиб бориладиган сўзлашувларни эшитиб туриш, улар орқали узатиладиган ахборотни олиш” тезкор-қидирув тадбири** ва Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 21-бобида кўрсатилган **“Телефонлар ва бошқа**

телекоммуникация қурилмалари орқали олиб бориладиган сўзлашувларни эшитиб туриш, улар орқали узатиладиган ахборотни олиш” процессуал ҳаракати ўртасидаги ўхшашликлар ва фарқли жиҳатларни тушуниш ва амалда қўллаш бўйича тезкор ходимлар, суриштирувчилар ва терговчилар фаолиятида ноаниқликлар ва муаммолар мавжуд. Юқорида номлари кўрсатилган тезкор-қидирув тадбири ва процессуал ҳаракати номлари бир хил бўлсада, уларни амалда қўллаш тартиблари ва хусусиятлари алоҳида фарқли жиҳатларга эга ҳисобланади. [7, Б-6]

Учинчидан, Бундан ташқари, валюта қимматликларини Ўзбекистон Республикасидан ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиб кетилишига қарши кураш фаолиятида қўлланиладиган, Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги Қонунининг 14-моддасида кўрсатилган **“тезкор киритиш” ва “ниқобланган операция”** тезкор-қидирув тадбирларини тезкор ходимлар томонидан амалиётда қўллашда ва мазкур икки тезкор-қидирув тадбирларини ўхшаш ва фарқли жиҳатларини англаш, тушуниш ҳамда ҳуқуқий тўғри баҳо беришда муаммолар мавжуд. Мазкур тезкор-қидирув тадбирлари тушунчаси мазмунан ўхшаш бўлсада, ўзига хос фарқли жиҳатларга эга ҳисобланади. [8, Б-6]

Тўртинчидан, мавжуд маълумотлар таҳлили бугунги кунда электрон валюта пул маблағларини шу жумладан, “крипто-валюта”, “Bitcoin” кабиларни ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиб кетиш ҳолатлари содир этилаётганлигидан далолат бермоқда. Жумладан, “uznews.uz” халқаро Интернет сайтида 2020 йил июнь ойида **“Тошкентда нақ 3 миллион долларлик Bitcoin сотган шахс қўлга олинди”** номли мақола маълумотларига кўра, Тошкент шаҳрида яшовчи фуқаро М.А. ноқонуний даромад орттириш мақсадига валюта қимматликларини қонунга хилоф равишда ўтказиш билан шуғулланган. Аниқланишича, мазкур фуқаро 2019–2020 йилларда интернет тармоғидаги [Telegram](#) каналида фуқароларга **3 миллион АҚШ доллари** миқдоридаги криптоактивлар кўринишидаги маблағларни айирбошлаш орқали **хорижий давлатлар фуқаролари билан** чет эл валютасини ўтказиб келган, [Bitcoin](#) олди-сотдиси билан лицензиясиз шуғулланган. Мазкур ҳолат юзасидан М.А.га нисбатан Жиноят кодексининг 177-моддаси (Валюта қимматликларини қонунга хилоф равишда олиш ёки ўтказиш) ва 190-моддаси (Фаолият билан лицензиясиз шуғулланиш) билан жиноят иши қўзғатилиб, жавобгарликка тортилган. Мазкур ноқонуний ҳолатлар ўз навбатида ушбу янги салбий тенденцияга қарши курашнинг янги усулларини ва янги чора-тадбирларни ишлаб чиқишни тақазо этади. Шу билан бирга, Интернет халқаро тармоғида ва рақамли жараёнларда фуқароларнинг ноқонуний валюта операцияларини, яъни электрон валюта қимматликларини ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиб кетиш ҳолатларини аниқлашга ва фош этишга самарали ёрдам берадиган тезкор-қидирув тадбирларини ўйлаб топишни тақазо қилмоқда. [9, Б-1]

Хулоса қилиб айтганда, валюта қимматликларини Ўзбекистон Республикасидан ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиб кетиш ҳолатларининг ошиб бориши олтин-валюта захирасининг камайишига, товар-пул муносабатларида валюта танқислигига олиб келади ва ишлаб чиқаришнинг камайишига ва секинлашувига сабаб бўлади. Шунингдек, мазкур салбий ҳолат Ўзбекистон Республикасининг иқтисодий хавфсизлигига хавф ва таҳдидларни вужудга келтириши мумкин. Шу боис, валюта қимматликларини Ўзбекистон Республикасидан ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиб кетилишига қарши курашнинг ташкилий – ҳуқуқий асосларини, шу жумладан, тезкор-қидирув тадбирларининг ташкилий – ҳуқуқий асосларини ҳам такомиллаштириш муҳим аҳамият касб этади.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, келгусида валюта қимматликларини Ўзбекистон Республикасидан ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиб кетилишига қарши

курашда тезкор-қидирув тадбирларининг ташкилий – ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш борасида қуйидаги чоратадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ ҳисобланади:

- Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги Қонунининг ”Тезкор-қидирув тадбирларини ўтказиш шартлари” номли 16-моддасига ўзгартириш киритиб, фуқароларнинг турар жой дахлсизлиги, ёзишмалар, телефон орқали сўзлашувлар ва бошқа сўзлашувлар, алоқа тармоқлари орқали узатиладиган почта, курьерлик жўнатмалари ва телеграф хабарлари сир сақланиши ҳуқуқларини чекловчи, шунингдек абонентлар ёки абонент қурилмалари ўртасидаги боғланишлар тўғрисида ахборот олишга қаратилган тезкор-қидирув тадбирларининг ўтказилишига **суд санкцияси** асосида йўл қўйилишини белгилаш;

- Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги Қонунининг 14-моддасида кўрсатилган **“Телефонлар ва бошқателекоммуникация қурилмалари орқали олиб бориладиган сўзлашувларни эшитиб туриш, улар орқали узатиладиган ахборотни олиш” тезкор-қидирув тадбири** ва Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 21-бобида кўрсатилган **“Телефонлар ва бошқа телекоммуникация қурилмалари орқали олиб бориладиган сўзлашувларни эшитиб туриш, улар орқали узатиладиган ахборотни олиш” процессуал ҳаракати** ўртасидаги фарқли жиҳатларни қуйидагича акс эттириш:

“Телефонлар ва бошқателекоммуникация қурилмалари орқали олиб бориладиган сўзлашувларни эшитиб туриш, улар орқали узатиладиган ахборотни олиш” тезкор-қидирув тадбири ва процессуал ҳаракатининг

ФАРҚЛИ ЖИҲАТЛАРИ

№	Фарқлаш асослари	“Телефонлар ва бошқателекоммуникация қурилмалари орқали олиб бориладиган сўзлашувларни эшитиб туриш, улар орқали узатиладиган ахборотни олиш” тезкор-қидирув тадбири	Телефонлар ва бошқа телекоммуникация қурилмалари орқали олиб бориладиган сўзлашувларни эшитиб туриш, улар орқали узатиладиган ахборотни олиш” процессуал ҳаракати
1	Тартибга солувчи ҳуқуқий асос бўйича:	Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги Қонуни	Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодекси
2	Мақоми бўйича:	тезкор-қидирув тадбир	процессуал ҳаракат
3	Мақсади бўйича:	Жиноятни аниқлаш бўйича маълумотлар тўплаш	Аниқланган жиноят иши бўйича қўшимча далиллар тўплаш
4	Ижрочи субъект бўйича:	Тезкор ходимлар	Суриштирувчи ва терговчилар
5	Ўтказиш объекти бўйича:	Жиноят содир этишда шубҳа остига олинган шахсларга нисбатан ўтказилади	Қўзғатилган жиноят иши бўйича гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчи ва жиноятга алоқадор бошқа

			иштирокчиларга нисбатан ўтказилади
6	Ўтказиш асослари бўйича:	“Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги Қонунининг 15-моддасида кўрсатилган асослар	ЖПКнинг 169-моддасида кўрсатилган асослар
7	Ўтказиш вақти бўйича:	Кўп ҳолларда жиноят фош этилгунга қадар, <i>(айрим ҳолларда фош этилган жиноятлар бўйича ҳам ўтказилиши мумкин)</i> жиноят ҳақидаги маълумотларни текшириш босқичида ўтказилади	Ҳар доим жиноят фош этилгандан сўнг, мавжуд жиноят иши доирасида ўтказилади
8	Ўтказиш учун асос бўлувчи ҳужжат бўйича:	Тезкор ходим қарор ёзади (раҳбар тасдиқлайди)	Суриштирувчи ва терговчилар қарор чиқаради
9	Ўтказиш шартлари бўйича:	Фақат Прокурор санкцияси асосида ўтказилади	Прокурор санкцияси ёхуд суднинг ажримига биноан ўтказилади
10	Ўтказиш шартларидаги истиснолар бўйича:	Фуқароларнинг ҳаётига, соғлиғига, юридик ва жисмоний шахсларнинг мол-мулкига, худди шунингдек уларнинг қариндошлари ва яқинларига нисбатан таҳдид юзага келган тақдирда, уларнинг телефонлар ва бошқа телекоммуникация қурилмалари орқали олиб бориладиган сўзлашувларини эшитиб туриш, улар орқали узатиладиган ахборотни олишга мазкур шахсларнинг аризасига ёки ёзма розилигига кўра, қонунчиликка мувофиқ тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи орган раҳбари тасдиқлаган қарор асосида рухсат этилади, прокурор бу ҳақда йигирма тўрт соат ичида албатта хабардор қилинади.	Жабрланувчига, гувоҳга, худди шунингдек уларнинг қариндошлари ва яқинларига нисбатан куч ишлатиш, товламачилик ёки бошқа қонунга хилоф ҳаракатлар содир этиш хавфи мавжуд бўлган тақдирда, ушбу шахсларнинг аризалари бўйича ёхуд уларнинг ёзма розилиги ҳамда прокурорнинг санкцияси билан ёки суднинг ажримига кўра ўтказилиши мумкин.
11	Яқунловчи ҳужжат бўйича:	Тезкор ходим маълумотнома ёки билдирги ёзади	Суриштирувчи ва терговчилар ЖПКнинг 171-моддасига асосан, баённома тузади

**“Телефонлар ва бошқателекоммуникация қурилмалари орқали олиб бориладиган сўзлашувларни эшитиб туриш, улар орқали узатиладиган ахборотни олиш” тезкор-қидирув тадбири ва процессуал ҳаракатининг
ЎХШАШ ЖИҲАТЛАРИ**

	Ўхшаш жиҳатлари	“Телефонлар ва бошқателекоммуникация қурилмалари орқали олиб бориладиган сўзлашувларни эшитиб туриш, улар орқали узатиладиган ахборотни олиш” <u>тезкор-қидирув тадбири</u>	Телефонлар ва бошқа телекоммуникация қурилмалари орқали олиб бориладиган сўзлашувларни эшитиб туриш, улар орқали узатиладиган ахборотни олиш” <u>процессуал ҳаракати</u>
1	Ўтказувчи субъект ва ижро тартиби бўйича:	Ташкилот раҳбари томонидан тасдиқланган ва прокурорнинг санкцияси олинган тезкор ходимнинг қарори махсус ваколатли давлат органининг кучлари ҳамда воситаларига ижро учун юборилади	Суриштирувчи ва терговчининг процессуал ҳаракатни ўтказиш тўғрисидаги қарори ёки суднинг ажрими махсус ваколатли давлат органига ижро этиш учун юборилади
2	Истисно ҳолатлар бўйича:	Кечиктириб бўлмайдиган ҳолларда, ушбу тезкор-қидирув тадбирини ўтказишга тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи орган раҳбари томонидан тасдиқланган асосланган қарор асосида йўл қўйилади, прокурор бу ҳақда йигирма тўрт соат ичида албатта хабардор қилинади.	Кечиктириб бўлмайдиган ҳолларда суриштирувчи, терговчи прокурорни кейинчалик дарҳол ёзма равишда хабардор қилган ҳолда, унинг санкциясиз процессуал ҳаракатни ўтказиш тўғрисидаги қарорни махсус ваколатли давлат органига юборишга ҳақли. Процессуал ҳаракатни ўтказиш тўғрисидаги прокурор томонидан санкция берилмаган қарор бир сутка давомида қонуний кучга эга бўлади.

- Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги Қонунининг 14-моддасида кўрсатилган “**тезкор киритиш**” ва “**ниқобланган операция**” тезкор-қидирув тадбирларининг ўртасидаги ўхшашликлар ва фарқли жиҳатларнинг қиёсий таҳлилидан келиб чиқиб, уларни **битта тезкор-қидирув тадбири сифатида талқин этиш** ва Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги Қонунига ўзгартириш киритиб, ҳуқуқий мустаҳкамлаб қўйиш;

**“Тезкор киритиш” ва “Ниқобланган операция” тезкор-қидирув тадбирларининг
ЎХШАШ ЖИХАТЛАРИ**

№	Фарқлаш асослари	“Тезкор киритиш” тезкор-қидирув тадбири	“Ниқобланган операция” тезкор-қидирув тадбири
1	Тартибга солувчи ҳуқуқий асос бўйича:	Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги Қонуни	Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги Қонуни
2	Мақоми бўйича:	Тезкор-қидирув тадбир	Тезкор-қидирув тадбир
3	Ижрочи субъект бўйича:	Тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи орган ходими ёки махфийлик асосида кўмаклашувчи шахс	Тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи орган ходими ёки махфийлик асосида кўмаклашувчи шахс
4	Ўтказиш объекти бўйича:	Уюшган жиноий гуруҳлар, текширилдаётган шахслар, жиноят содир этишда асосли гумон қилинаётган айрим фуқаролар, бошқа тезкор қизиқиш уйғотувчи объектлар	Уюшган жиноий гуруҳлар, текширилдаётган шахслар, жиноят содир этишда асосли гумон қилинаётган айрим фуқаролар, бошқа тезкор қизиқиш уйғотувчи объектлар
5	Ўтказиш асослари бўйича:	“Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги Қонунининг 15-моддасида кўрсатилган асослар	“Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги Қонунининг 15-моддасида кўрсатилган асослар
6	Ўтказиш учун асос бўлувчи ҳужжат бўйича:	Тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи орган раҳбари томонидан тасдиқланган қарор асосида ўтказилади	Тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи орган раҳбари томонидан тасдиқланган қарор асосида ўтказилади
7	Ўтказиш шартлари бўйича:	Прокурор санкцияси олинмасдан ўтказилади	Прокурор санкцияси олинмасдан ўтказилади
8	Яқунловчи ҳужжат бўйича:	Тезкор ходим тадбир яқунлари бўйича билдирги ёзади	Тезкор ходим тадбир яқунлари бўйича билдирги ёзади

**“Тезкор киритиш” ва “Ниқобланган операция” тезкор-қидирув тадбирларининг
ФАРҚЛИ ЖИХАТЛАРИ**

№	Фарқлаш асослари	“Тезкор киритиш” тезкор-қидирув тадбири	“Ниқобланган операция” тезкор-қидирув тадбири
1	Таърифига ва ўтказиш вақтига кўра:	Тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи орган ходимини ёки махфийлик асосида кўмаклашувчи шахсни жиноий-криминоген муҳитга ёки тезкор аҳамиятга эга бўлган	Тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи орган ходимини ёки махфийлик асосида кўмаклашувчи шахс жиноий-криминоген муҳитга ёки тезкор

		объектга киритиш билан <u>тадбир тугайди.</u>	аҳамиятга эга бўлган объектга киритилгандан сўнг <u>тадбир бошланади.</u>
2	Мақсади бўйича:	Тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи орган ходимини ёки махфийлик асосида кўмаклашувчи шахсни жиноий-криминоген муҳитга ёки тезкор аҳамиятга эга бўлган <u>объектга киритиш</u>	жиноий-криминоген муҳитга ёки тезкор аҳамиятга эга бўлган <u>объектга киритилган</u> <u>шахснинг</u> <u>имкониятларидан</u> тезкор- қидирув фаолиятининг вазифаларини ҳал этиш мақсадида <u>ноошкора</u> <u>фойдаланиш</u>

Юқоридагилардан кўриниб турибдики, “тезкор киритиш” ва “ниқобланган операция” тезкор-қидирув тадбирлари мазмунан деярли бир хил аммо мақсади ва тадбирларнинг таърифи ҳамда ўтказиш вақти бўйича бир-биридан фарқ қилади. Шунингдек, “тезкор киритиш” тадбири амалга оширилганда жиноий гуруҳлар фаолияти ёки тезкор аҳамиятга эга бўлган объектлар фаолияти давомли бўлганлиги сабабли ушбу тадбир Тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи орган ходимини ёки махфийлик асосида кўмаклашувчи шахсни жиноий-криминоген муҳитга киритиш билан тугайди. Шу боис, киритиш амалга оширилгандан сўнг, “тезкор киритиш” тезкор-қидирув тадбири давоми сифатида кўшимча ҳаракатларни амалга ошириш қонунбузилиш ҳолатига олиб келади. Бу ўринда “тезкор киритиш” тезкор-қидирув тадбири давоми сифатида “ниқобланган операция” тезкор-қидирув тадбирини қўллаш зарурати вужудга келади. агар “ниқобланган операция” тадбири қўлланилмаса, жиноий-криминоген муҳит ёки тезкор аҳамиятга эга бўлган объектнинг кейинги ҳаракатлари тезкор ишловга олинмасдан қолиб кетади ва тезкор-қидирув ҳаракатлари мантиқий якунига етказилмайди.

Бундан кўриниб турибдики, “тезкор киритиш” тадбирини “ниқобланган операция” тадбирисиз ва “ниқобланган операция” тадбирини “тезкор киритиш” тадбирисиз ўтказиб бўлмайди. Мазкур икки тезкор-қидирув тадбирлари мантиқий жиҳатдан бир-бири билан узвий боғланган. Бунда, “тезкор киритиш” тадбири тезкор-қидирув ҳаракатларини мантиқий бошлаб беради ва “ниқобланган операция” мантиқий давом эттириб, тугаллаб беради. Демак, **ушбу икки тадбирни қуйидаги битта ном остида бирлаштириб, талқин қилиш** ва Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги Қонунига ўзгартириш киритиб, ҳуқуқий мустақамлаб қўйиш мақсадга мувофиқ:

тезкор киритишга асосланган ниқобланган операция - тезкор-қидирув фаолиятининг вазифаларини ҳал этиш мақсадида тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи орган ходимини ёки махфийлик асосида кўмаклашувчи шахсни жиноий-криминоген муҳитга ёки тезкор аҳамиятга эга бўлган объектга киритиш ва унинг имкониятларидан ноошкора фойдаланишдан иборат бўлган тадбир.

- бугунги кунда амалдаги қонунлар билан тартибга солинмаган, янги пайдо бўлаётган ижтимоий муносабатлар шароитида янги салбий тенденцияларни (*масалан, амалдаги қонунчиликда маъмурий ва жиноий жавобгарлик белгиланмаган, крипто-валюталарнинг ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиши каби ҳолатларни*) аниқлаш ва уларни баргараф этиш бўйича таҳлилга асосланган **“тезкор таҳлил”** номли янги тезкор-қидирув тадбирини амалиётга жорий этиш ва Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор-қидирув

фаолияти тўғрисида”ги Қонунига ўзгартириш киритиб, ҳуқуқий мустаҳкамлаб қўйиш; бунда “тезкор таҳлил” номли янги тезкор-қидирув тадбирига қуйидагича таъриф бериш:

“тезкор таҳлил – тезкор-қидирув фаолиятининг вазифаларини ҳал этиш учун маълумотлар таҳлили асосида шахс, жамият ва давлат хавфсизлигига зарар етказувчи хавф ва таҳдидлар, янги салбий тенденцияларнинг вужудга келишига, маъмурий ва жиноий ҳуқуқбузарликларнинг содир этилишига шарт-шароит яратувчи сабаб ва омилларни аниқлаш ҳамда уларни бартараф этиш бўйича таклифларни ишлаб чиқишга қаратилган нофаол, иккиламчи тезкор-қидирув тадбиридир.”

Мазкур “тезкор таҳлил” номли тезкор-қидирув тадбирининг тузилиш элементлари қуйидагилар:

Тадбирнинг мақсади: тезкор-қидирув фаолиятининг вазифаларини ҳал этиш учун маълумотлар таҳлили асосида шахс, жамият ва давлат хавфсизлигига зарар етказувчи хавф ва таҳдидлар, янги салбий тенденцияларнинг вужудга келишига, маъмурий ва жиноий ҳуқуқбузарликларнинг содир этилишига шарт-шароит яратувчи сабаб ва омилларни аниқлаш ҳамда уларни бартараф этиш бўйича таклифларни ишлаб чиқиш;

Тадбирни бажарувчи субъект – тезкор ходимлар;

Тадбирнинг объекти - шахс, жамият ва давлат хавфсизлигига зарар етказувчи хавф ва таҳдидлар, қонунчилик билан тартибга солилмаган вужудга келган янги салбий тенденциялар, янги салбий тенденцияларнинг юзага келишига имкон берган сабаблар, омиллар, вазиятлар, ҳолатлар, воқеалар, маъмурий ва жиноий ҳуқуқбузарликлар, уларнинг содир этилишига шарт-шароит яратувчи сабаб ва омиллар ҳақидаги маълумотлар ва ахборотлардир.

Тадбир натижаларини расмийлаштириш ҳужжати – таҳлилий маълумотнома. Ушбу таҳлилий маълумотнома кириш, асосий қисм ва хулосадан иборат бўлади. Таҳлилий маълумотноманинг кириш қисмида янги салбий тенденция, муаммонинг долзарблилиги кўрсатилади. Асосий қисмда эса, фактлар, статистик маълумотлар, ҳолатлар, вазиятлар тавсифи кўрсатилади ва таъсир этувчи омиллар, сабаблар ёритиб берилади. Хулоса қисмида эса, шахс, жамият ва давлат хавфсизлигига зарар етказувчи хавф ва таҳдидлар, қонунчилик билан тартибга солилмаган янги салбий тенденцияларнинг юзага келишига имкон берган сабаблар, омиллар, вазиятлар, ҳолатлар, воқеалар, маъмурий ва жиноий ҳуқуқбузарликлар, уларнинг содир этилишига шарт-шароит яратувчи сабаб ва омилларни бартараф этувчи таклифлар кўрсатилади. [10, Б-241-304]

Мазкур чора-тадбирларни амалга ошириш келгусида валюта қимматликларини Ўзбекистон Республикасидан ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиб кетилишини олдини олишга ёрдам беради.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР (Иқтибослар/Сноски/References):

1. Ўзбекистон Республикасининг “Валютани тартибга солиш тўғрисида”ги 2019 йил 22 октябрдаги 573-сон Қонуни. Тошкент. 2019 йил. Б-2. (Law of the Republic of Uzbekistan “On currency regulation” dated October 22, 2019 № 573. Tashkent. 2019 year. P-2.)
2. Ўзбекистон Республикасининг “Валютани тартибга солиш тўғрисида”ги 2019 йил 22 октябрдаги 573-сон Қонуни. Тошкент. 2019 йил. Б-9. (Law of the Republic of Uzbekistan “On currency regulation” dated October 22, 2019 № 573. Tashkent. 2019 year. P-9.)
3. Ўзбекистон Республикасининг “Валютани тартибга солиш тўғрисида”ги 2019 йил 22 октябрдаги 573-сон Қонуни. Тошкент. 2019 йил. Б-9. (Law of the Republic of Uzbekistan “On currency regulation” dated October 22, 2019 № 573. Tashkent. 2019 year. P-9)

4. Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона қўмитаси статистик маълумотлари. Тошкент. 2021 йил. Б-1-2. (Statistical data of the State Customs Committee of the Republic of Uzbekistan. Тошкент. 2021 year. P-1-2.)
5. Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги 2012 йил 25 декабрдаги 344-сон Қонуни. Тошкент. 2012 йил. Б-5-6. (Law of the Republic of Uzbekistan “On operational-search activity” dated December 25, 2012 № 344. Tashkent. 2012 year. P-5-6.)
6. Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги 2012 йил 25 декабрдаги 344-сон Қонуни. Тошкент. 2012 йил. Б-7-8. (Law of the Republic of Uzbekistan “On operational-search activity” dated December 25, 2012 № 344. Tashkent. 2012 year. P-7-8.)
7. Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги 2012 йил 25 декабрдаги 344-сон Қонуни. Тошкент. 2012 йил. Б-6. (Law of the Republic of Uzbekistan “On operational-search activity” dated December 25, 2012 № 344. Tashkent. 2012 year. P-6.)
8. Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги 2012 йил 25 декабрдаги 344-сон Қонуни. Тошкент. 2012 йил. Б-6. (Law of the Republic of Uzbekistan “On operational-search activity” dated December 25, 2012 № 344. Tashkent. 2012 year. P-6.)
9. “uznews.uz” халқаро Интернет сайти маълумотлари. Б-1. (Information of the international Internet site “uznews.uz”. P-1.)
10. В.Каримов. Тезкор-қидирув фаолияти. Дарслик. 2021 йил. Б-241-304. (V.Karimov. Quick-search activity. Textbook. 2021. P-241-304.)